

ВІД БАЙКАЛУ ДО БАЛАТОНУ. Втілення німецького наукового проекту

Початок липня 2007 р. у Берліні ознаменувала подвійна подія, що стала помітним явищем не лише в культурному житті Німеччини, а й у світовому скіфознавстві. Йдеться про грандіозний науковий проект «*Під знаком золотого грифа. Царські кургани скіфів*», ініційований Німецьким археологічним інститутом на чолі з професором *Германом Парцингером*, під егідою Міністерства культури Німеччини та за фінансової підтримки Німецького наукового товариства.

Першим заходом проекту стало відкриття виставки. Четвертого липня в приміщенні Берлінського парламенту відбулося урочисте зібрання організаторів, учасників археологічної виставки та високих гостей. Відкрив це представницьке засідання президент Фонду пруської культурної спадщини *Клаус-Дітер Леманн*, який наголосив, що ця виставка є великою подією не лише в культурно-історичному, а й політичному сенсі, оскільки вона блискуче ілюструє плідність міжнародної співпраці та стимулює політичні контакти держав.

З привітаннями до гостей звернулися міністр закордонних справ ФРН *Франк-Вальтер Штайнмайер*, заступник міністра культури та масової інформації Російської Федерації *Дмитро Амуці*, посол України в Німеччині *Ігор Долгов*, віце-міністр культури Республіки Казахстан *Аскар Бурібасєв*, заступник міністра культури республіки Монголія *Санйбец Тумур-Одир*.

Слова подяки керівникам музеїв та наукових установ, що взяли участь в організації та підготовці великої виставки, всім співробітникам та спонсорам висловили президент Німецького археологічного інституту Герман Парцингер та генеральний директор державних музеїв Берліна *Петер-Клаус Шустер*.

Офіційне відкриття виставки «Під знаком золотого грифа. Царські кургани скіфів» відбулося 5 липня в Мартін-Гропіус-бау — Берлінському міському музеї. На відкритті виголосили вітальні промови генеральний директор державних музеїв Берліна Петер-Клаус Шустер, президент Німецького дослідницького товариства Маттіас Клейнер, Президент республіки Тува Чолбан Кара-оол, голова Державного комітету з туризму республіки

Хакасії Валерій Сидорчук, президент Німецького археологічного інституту Герман Парцингер та директор Державного музею праісторії Берліна Вілфред Менхін. Серед поважних гостей на відкриття виставки було запрошено директора Інституту археології НАН України академіка *П.П. Толочка*, директора Музею історичних коштностей *Л.В. Строчова*, заступника директора Національного музею історії України *Л.Г. Ковтнюка*, генерального директора Державного музею мистецтв народів Сходу *О.В. Сєдова* (Москва) та ін. Оглядовій експозиції передував концерт державного фольклорного ансамблю Туви, що за задумом господарів свята мав допомогти відвідувачам поринути у світ давнього степу.

Експозицію виставки склали понад 6 тис. експонатів, знайдених на степових просторах Євразії. Артефакти надали 18 наукових закладів семи держав — Казахстану, Монголії, Німеччини, Росії, Румунії, Угорщини, України. Коштовні речі з найвідоміших поховальних комплексів представників степової еліти скіфської доби розмістили в залах навколо символічного кургану, створеного в центральному холі музею за допомогою натягнутого мережива білих шнурів. Виставка має експонуватися протягом року в музеях трьох найбільших міст Німеччини — Берліні, Мюнхені та Гамбурзі.

Подальшим заходом програми, присвяченим відкриттю виставки, стало проведення міжнародного археологічного конгресу «Кочівницькі еліти скіфської доби», що відбувся 5—7 липня в Отто-Браун-Холі Державної бібліотеки Берліна. Розпочав роботу конгресу президент Німецького археологічного інституту професор *Герман Парцингер* доповіддю про пам'ятки племінної аристократії скіфів. Робота конференції проходила на шести секціях, що відбувалися в режимі пленарних засідань. Кожна з секцій охоплювала доповіді, присвячені археологічним пам'яткам певних регіонів. За задумом організаторів, для отримання повного просторового бачення історичного процесу, що відбувався за доби раннього заліза в смузі Великого Степу, було застосовано географічний принцип презентації доповідей — зі сходу на захід.

На першій секції було заслухано доповіді, присвячені результатам всебічного вивчення

визначної пам'ятки Туви — Аржану-2: спільна доповідь узагальнювального характеру **К. Чугунова** (Санкт-Петербург), **Г. Парцингера** та **А. Наглера** (Берлін); **Б. Армбрустер** (Тулуза) розповіла про техніку ювелірних виробів із Аржану-2; **Н. Бенекє** (Берлін) присвятив доповідь результатам вивчення кінських кістяків, а **Т. Чікішева** (Новосибірськ) та **М. Шульц** (Геттінген) — результатами антропологічних досліджень.

Доповіді на другій секції репрезентували пам'ятки скіфської еліти Південного Сибіру. **О. Королькова** (Санкт-Петербург) розповіла про колекцію Петра Великого (історію її формування та інтерпретацію). Спільна доповідь **А. Готліба** (Абакан), **Г. Парцингера** та **А. Наглера** (Берлін) стосувалася так званих царських курганів тагарської культури — Салбик та Борсуча Балка. **Н. Полосьмак** (Новосибірськ) представила пам'ятки пазирикської культури на плато Укок. **Ж. Бурджоис**, **В. Гейлі**, **А. де Вульф** та **Р. Гоосенс** (Гент) проінформували про результати спільних досліджень 2003—2006 рр. алтайських курганів із залученням ГІС **В. Моллодін** (Новосибірськ) у співавторській доповіді з **Г. Парцингером** (Берлін) та **Д. Цевіндорз** (Улан-Батор) надав інформацію про розкопки могили воїна Олон-Курін-Гол.

Третю секцію було присвячено пам'яткам Казахстану. Доповіді **З. Самашева** (Алмати) «Культура давніх номадів казахських степів» та **Г.-П. Франкфурта** (Париж) «Степова культура та курган 11 в Берелі» продемонстрували результати досліджень Берельських курганів.

Доповіді четвертої секції стосувались елітних курганів Південної Росії. **Л. Яблонський** (Москва) проінформував про розкопки другого «царсь-

кого» кургану в Филипівці. З доповідями виступили **М. Очір-Горяєва** (Еліста) «Вершники Нижнього Поволжя: східні та західні традиції», **А. Алексєєв** (Санкт-Петербург) «Келермеські кургани в історичному контексті», **В. Еріх** (Москва) «Прикубання в скіфський час: особливості матеріальної культури, ритуалів та мистецтва».

На п'ятій секції, відведеній скіфським курганам Північного Причорномор'я, було заслухано доповіді **А. Іванчика** (Бордо, Москва) «Похорон скіфських царів: Геродот і археологія», **М. Дараган** (Київ) «Можливості сучасних ГІС-технологій при вивченні просторово-часової концентрації курганів скіфського часу в Нижньому Подніпров'ї», **К. Фірсова** (Москва) «Комплекс кінського спорядження з багатого кургану біля с. Покровка», **Ю. Болтрика** та **О. Фіалко** (Київ) «Курган Огуз — могила одного з останніх царів Скіфії», **Д. Журавльова** (Москва) «Золоті бляшки кургану Куль-Оба», **Я. Хохоровскі** (Краків) та **С. Скорого** (Київ) «Великий Рижанівський курган — семантика сакрального простору», **С. Поліна** та **М. Дараган** (Київ) «Звіт про дослідження скіфської українсько-американської експедиції у 2006 р.».

Доповіді шостої сесії стосувалися пам'яток Середньої Європи. Доповіді **Б. Тержан** (Любляна) «Воїнські еліти Гальштатського періоду на західному кордоні скіфського світу» та **М. Наврота** (Берлін) «Золотий скарб Фетерсфельде» викликали жваву дискусію, що висвітлили два бачення проблеми скіфської присутності в Центральній Європі. Німецькі колеги вважають присутність скіфів у цьому регіоні мінімальною, тоді як представники слов'янських країн не без підстав дотримуються протилежної думки.

Завершенням роботи конгресу стала міждисциплінарна гуманітарна дискусія «Феномен панування та смерті (Поховальний культ як легітимізація влади)». Ця дискусія була дещо незвичною для подібних симпозіумів, оскільки археологи — учасники цього зібрання, до обговорення проблеми не залучалися. Натомість, своїми поглядами обмінювалися представники різних напрямів гуманітарних наук — професор філософії *Томас Махо*, професор асіролог *Штефан Мауль*, професор середньовічної історії *Ульф Радер*, професор культурної соціології *Штефан Мюбіос*, професор етнології *Клаудіус Мюллер*. На наш погляд, залучення до обговорення безпосередніх учасників конгресу зробило б його більш живим та предметним.

Шостого липня президент Німецького археологічного інституту Герман Парцингер влаш-

тував прийом учасників конгресу в саду та садовій залі будинку Віганду інституту.

Конгрес проходив у досить напруженому режимі. Кількість і якість інформації, отриманої під час слухання доповідей, вражають. Втім надзвичайно високий науковий рівень конгресу відповідає рівню виставки. Не можна не відзначити й чітку організацію роботи конгресу завдяки чудовій роботі німецьких колег. До речі, до початку роботи було надруковано не лише програму, а й збірку тез доповідей «Еліта вершників Євразійського Степу» (*Der Skythenkongress Reiternomadische Eliten der eurasischen Steppe. — Berlin, 2007. — 54 s.*).

Ще одним вагомим результатом цього великого проекту стала публікація солідного тому під назвою «*Im Zeichen des Goldenen Greifen. Königsgraber der Skythen*» (München; Berlin; London; New York 2007, 340 s.). Зважаючи на надзвичайно велику кількість експонатів, організатори відмовилися від видання традиційного каталогу виставки на користь збірки статей, що висвітлює найбільш яскраві та вагомі поховальні пам'ятки аристократії доби раннього заліза на теренах від Байкалу до Балатону, де кочували носії смуги культур – від тагарської до Векерцуг.

Так званого вільного часу було обмаль. Його можна було використати на свій розсуд: відвідати дві бібліотеки (класичну та євразійську) Німецького археологічного інституту та оглянути колекції класичних старожитностей у збірках «Острова музеїв».

Одержано 25.10.2007